

Keltové a jejich jazyky 1

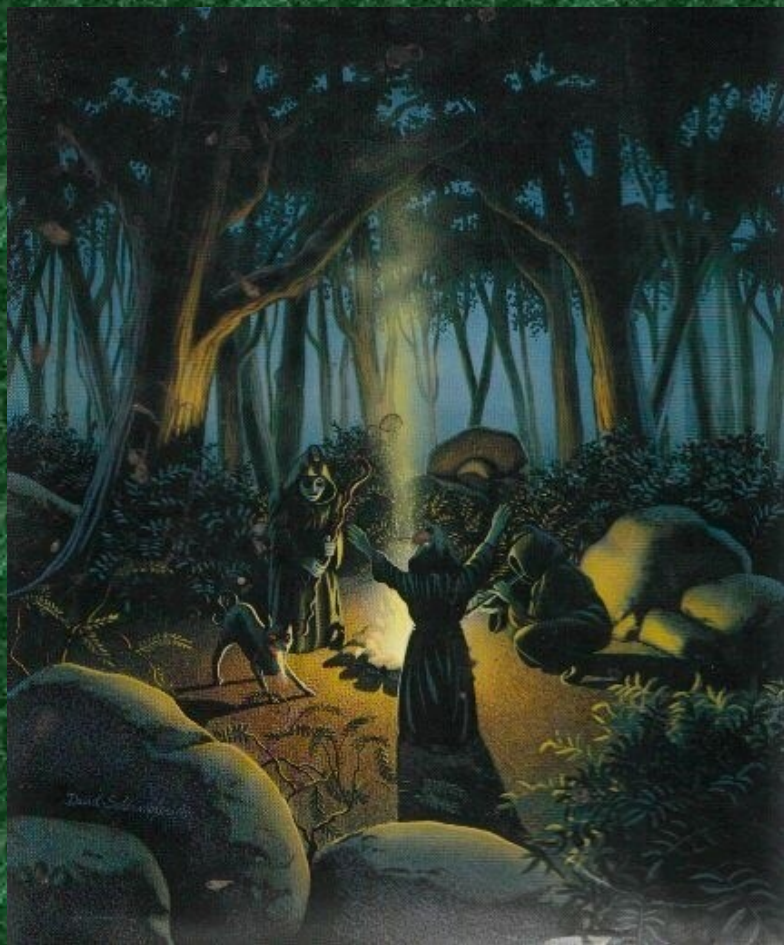
historie, geografie, svátky

Lucie Vinšová
Masarykova univerzita 2017

A kdo jsou Keltové?

Évariste Vital Luminais (1821 – 1896)

Keltové – celkově pojmenování velké skupiny kmenů, které ve starověku obývaly západní, střední a východní Evropu.

Patří k nemnoha indoevropským etnikům, které je možno ztotožnit s konkrétní archeologickou kulturou - s mladší dobou **halštatskou** (8.-5. st. př. n. l., území mezi toky Dunaje, Rýna a Rhône).

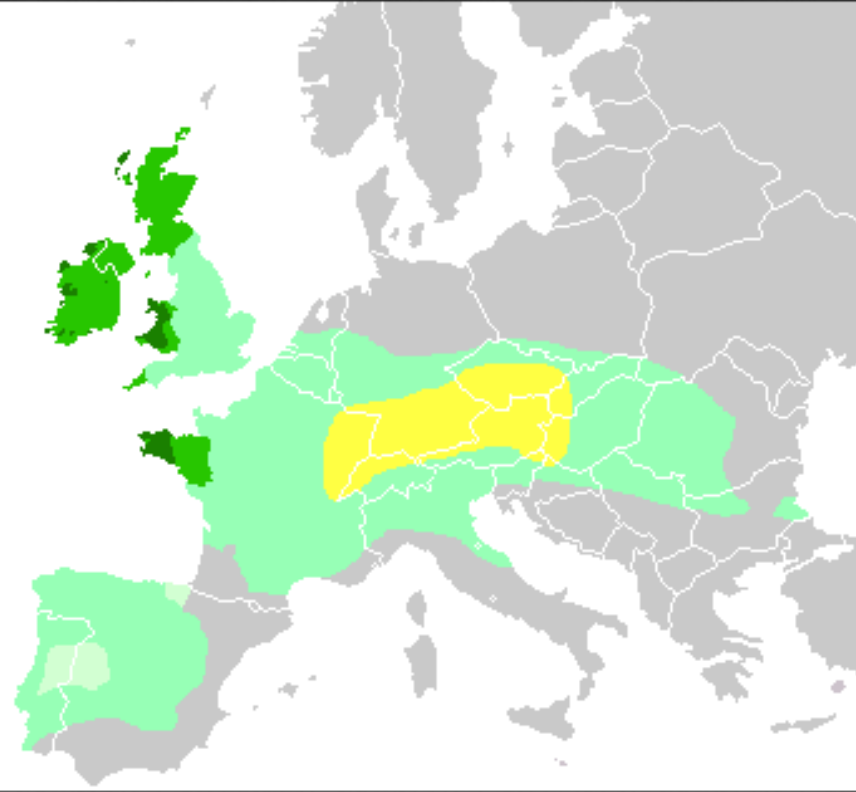
V době **laténské** (5.-1. st. př. n. l.) nastal největší rozkvět keltských kmenů, které se rozšířily do východní Evropy, na Balkán i do Malé Asie.

V 1. st. př. n. l. se keltský prostor začíná díky římské kolonizaci a germánským nájezdům opět zmenšovat.

V závěru období stěhování národů (6 st. n. l.) jsou keltské jazyky vytlačeny až na Britské ostrovy.

Archeologicky, starověké keltské kmeny byly nejspíše totožné s **halštatskou kulturou** (1200-500BC), která obývala území dnešního jižního Německa, Rakouska a Čech. Ke konci tohoto historického období, osídlení keltských kmenů se rozšířilo do téměř všech směrů od svého epicentra, nejprve západně do Francie, Belgie a Španělska, a na britské ostrovy, a později (400 BC) ještě jižněji do severní Itálie a jihovýchodně na Balkán (Galatové se dokonce usídlili ve středu Malé Asie).

Poté co **Julius Caesar** dobyl území **Galie** (dnešní Francie) (do 50 BC) a **Claudius Británii** o století později, většina území s obyvatelstvem mluvícím keltskými jazyky byla asimilována do římského kulturního zázemí. **Latina** se stala dominantním jazykem. Galština a další kontinentální keltské jazyky se postupně přestaly používat. Ostrovní keltské jazyky (mezi které náleží všechny moderní keltské jazyky) se nadále rozvíjely v Británii a v Irsku (V Irsku díky ještě větší izolaci a autonomii se irština a irská literatura stala vzácným unikátem), kde vznikala během středověku významná díla psaná jiným jazykem než latinou - (jazyk církve).

Rozšíření Keltů

- jádro halštatské kultury okolo 6. století př. n. l.
- maximální expanze ve 3. století př. n. l.
- Lusitánie na pyrenejském poloostrově, kde je keltská přítomnost nejistá
- "šest keltských národů", kterým zůstalo mnoho mluvčích keltským jazykem do raného novověku
- území, kde se dosud keltský jazyk používá

Nejzazší kořeny Keltů sahají přinejmenším do období kolem **poloviny 2. tisíciletí př. n. l.**

Etnikum pravděpodobně vzniklo **splynutím několika předchozích kultur**. Přestože není jisté, zda všechny kmeny měly stejný rasový původ, vyspěly postupně v etnikum s jednotným **jazykem, kulturou a náboženstvím**, nikdy se však nevytvořili jednotný stát.

První antickou zprávou o Keltech (**Κελτοί**) najdeme v textu *Ora maritima*, jehož řecký originál měl být napsán v 6. st. př. Kr. **Hekateios z Milétu** (kolem 500 př. Kr.) přináší svědectví o Keltech v okolí osady Massalie (lat. Massilia, dnes Marseille). **Hérodotos** (5. st. př. Kr.) klade sídla Keltů do míst, kde pramení Istros (= Dunaj) a dále na západ.

Ad. KELTSKÉ JAZYKY, Václav Blažek

Z knihy *Periodos Ges*
„Journey around the world“ rekonstrukce
Hekateovi mapy.

Etnonymum **Kelto**... (Herodotos), *Kšltai* (Strabón), *Celtae* (Caesar), *KeltŃj* (Kallimachos), zpravidla bývá spojováno s ie. kořenem *kelH- "čnět" (Pokorný 1959, 544), srov. lat. *celsus* "vztyčený, vysoký; vznešený, pyšný", tedy snad "vznešení" anebo "lidé z vysočiny" (sr. Erhart, *Slavia* 67,1998, 289-94, který od téhož kořene odvozuje etnonymum Čech). Jiné východisko představuje ie. kořen *kel- "bít" (Pokorný 1959, 545-47), tedy Keltové = "bojovníci".

Svou popularitu neztrácí ani sémanticky nejméně průhledné srovnání s ir. *celt* "pokrývka, oblek, roucho, vlasy", odtud angl. *kilt* označující skotskou sukni (Holder I, 888 a III, 1182 s lit.), kterou však Galové nenosili.

Ad. KELTSKÉ JAZYKY, Václav Blažek

V 1. st. př. n. l. Julius Caesar zaznamenal, že lidé známí Římanům jakožto Galové se sami nazývají Kelty, což znamená, že název etnika byl kolektivně přijat keltskými kmeny Galie.

Latinské *Gallus* nejspíše pramení z etnického či kmenového jména, které bylo posléze přijato latinou během keltské expanze do Římské říše v 5. st. př. n. l. Kořen tohoto jména snad pramení z proto-keltského **galno*, a znamená “moc, síla”, ad staro-irské *gal* “odvaha, divokost” a velšské *gallu* “moci, být schopný”.

Ydych chi'n **gallu**...?

Can you...?

Rwy'n **gallu**

I can

Dw i ddim yn **gallu**

I can't

nofio

gyrru car

siarad Cymraeg

deall Cymraeg

darllen Cymraeg

gweld y môr

mynd heno

dod yfory

swim

drive a car

speak Welsh

understand Welsh

read Welsh

see the sea

go tonight

come tomorrow

Mapa galských kmenů v polovině 1. století př. n. l.

Na základě **studia rozšíření jednotlivých mutací genu CFTR** (cystic fibrosis transmembrane conductance regulator) způsobujících cystickou fibrosu byly v evropské populaci nalezeny nehomogenity rozšíření jednotlivých mutací tohoto genu, které je možné vysvětlit zastoupením etnicky specifických „genů“ v současné evropské populaci. V tomto kontextu je zajímavé, že relativně vysokou četnost mutace G551D je možné pozorovat pouze v Česku, Rakousku, Británii, Irsku a v Bretani. Na základě těchto faktů citovaní autoři soudí, že uvedené populace vykazují relativně vysokou míru příbuznosti s keltskými předky. Tato příbuznost není tak překvapivá v Irsku, Británii a Bretani, kde jsou keltské kořeny zřejmě. V české kotlině by to však málokdo předpokládal.

Macek Jr. et al. – Population study of the CFTR gene mutations in Bohemia and Moravia: hypothesis on the historical spread of the G551D and F508 mutations in Europe. American Journal of Human Genetics, 1991, 49, Suppl. A 2703

Doc. Dr. Milan Macek, CSc., Dr. Milan Macek ml., Dr. Alice Krebsová, Doc. Dr. V. Vávrová, DrSc., Centrum pro diagnostiku a léčbu cystické fibrosy,

The Guardian March 18, 2015

..People living in southern and central England today typically share about 40% of their DNA with the French, 11% with the Danes and 9% with the Belgians, the study of more than 2,000 people found. The French contribution was not linked to the Norman invasion of 1066, however, but a previously unknown wave of migration to Britain some time after the end of the last Ice Age nearly 10,000 years ago.

..The Welsh also showed striking differences to the rest of Britain, and scientists concluded that their DNA most closely resembles that of the earliest hunter-gatherers to have arrived when Britain became habitable again after the Ice Age.

Surprisingly, the study showed no genetic basis for a single “Celtic” group, with people living in Scotland, Northern Ireland, Wales and Cornwall being among the most different from each other genetically.

“The Celtic regions one might have expected to be genetically similar, but they’re among the most different in our study,” said Mark Robinson, an archaeologist from the Oxford University Museum of Natural History and a co-author. “It’s stressing their genetic difference, it’s not saying there aren’t cultural similarities.”

Západní a jižní Čechy byly součástí keltské pravlasti, jejímž těžištěm byla oblast **severních Alp a horního Dunaje**. Západní polovinu Čech a také Bavorsko obývaly v 6. a 5. století př. n. l. pravděpodobně kmeny, které později vstoupily do historie pod jménem **Bójové**.

V období keltské expanze na přelomu 5. a 4. století př. n. l. se část původního keltského obyvatelstva z území dnešních Čech zúčastnila vojenských tažení přes Alpy do dnešní Itálie a uvolněná území byla postupně obsazována novým obyvatelstvem přicházejícím patrně ze západní části keltské pravlasti.

Podle keltského kmene Bojů dostaly české země latinský název **Boiohaemum**, který se objevil v pracích římského dějepisce Tacita na přelomu 1. a 2. století n. l. Po Keltech se zachovaly i další zeměpisné názvy na území Čech – například názvy řek **Labe** (Albh, Albis – bílá řeka), **Vltavy** (Vultava – divoká řeka), **Ohře** (Aga, Agara – řeka, která má rychlý tok), **Jizery** (Isara – bystrá řeka).

Keltská expanze na přelomu 5. a 4. století př. n. l.

Keltské svátky

Mnohé se nám zachovaly v téměř nezměněné podobě dodnes.

Slavnosti obou slunovratů a rovnodenností. Hlavní důraz však byl kladen na agrární rozdělení roku- na zimní a letní období.

Keltský den začínal a končil tradičně se soumrakem.

Rok začínal **Samhainem** (zimní kalendy, velš. *Calan gaeaf*)

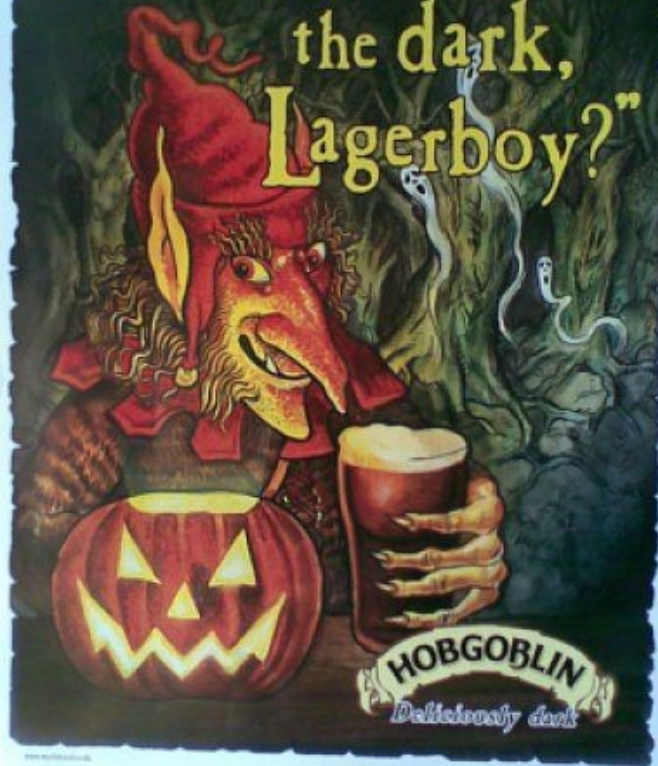
1. listopadu (v noci z předešlého dne na den sváteční, jako všechny svátky, i když některé teorie podporují tvrzení, že keltský rok začínal na Beltine). Možnost setkat se s nadpřirozenými silami a bytostmi. Velšské pořekadlo ***pwca ar bob camfa*** „*a hobgoblin on every stile*“ „*skřítek u každého plotu*“ se pojí k času samhain. Ve Skotsku: vyřezávané dýně, ohně, masky, koledování. Dnes splynul s křesťanským svátkem všech Svatých a Dušičkami (All Hallow`s Day) (End of summer, November). Veliká role v klasické keltské literatuře (The intoxication of Ulstermen, The dream of Oengus).

Čas kdy jedno období končí a druhé začíná- období kdy chaos vítězí nad tradičním uspořádáním světa- oběti, mytologické motivy regenerace a rituální smrti a vraždy “The waisting sickness of Cú Chulaind”.

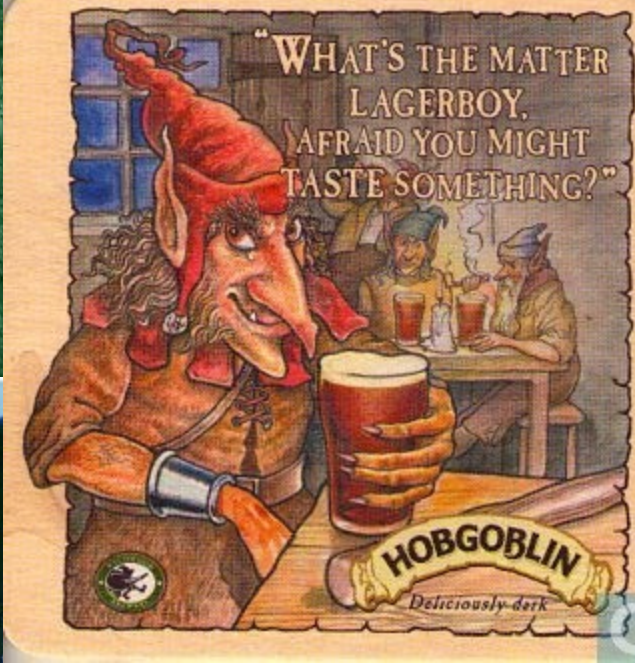
"ALAS, poor LAGERBOY
You should've had
a BEER with BODY."

"Afraid of
the dark,
Lagerboy?"

"WHAT'S THE MATTER
LAGERBOY,
AFRAID YOU MIGHT
TASTE SOMETHING?"

Wychwood Brewery
Company, England

Imbolc: 1. února. Dnešní Hromnice. Začátek jara. Prodlužování se dne. Rodí se jehněata. (Saint) Brigid's Day- jeden z nejdůležitějších patronů Irska, vychází z tradice keltské bohyně Brigit. Očista a oslava plodnosti na konci zimy. Ve velštině **Gŵyl Fair y Canhwyllau** "Mary's Festival of the Candles", velšský název pro Candlemas (křesťanství odpovídá svátek **Uvedení Páně do chrámu.**)

Beltine: v noci z 30. dubna na 1. května, nám je dnes znám jako „Čarodějnice“, májové kalendy (Calends of May, velš. Calan Mai). Keltové o tomto svátku zapalovali dva velké ohně a mezi nimi proháněli dobytek, ten měl být takto očištěn po zimě. Ostrov Man: ohně na kopcích. Lidé také navštěvovali posvátné studánky. Rosa na Beltine měla přinést krásu a udržet mládí. Mléčné výrobky byly náchylné k uhranutí. Jméno Beltine je odvozeno z proto-keltského **belo-te(p)niâ*, a znamená „jasný oheň či „oheň boha Bela“ (nejspíše odvozen od kontinentálního boha Belena).

U Edinburku, ve Skotsku, tradiční vítání východu slunce na Arthur' s Seat. Důležité ve středověké keltské literatuře (První větev Mabonogi- the colt of Teyrnnon Twrf Liant- ad. ukázka). Pracovní síly v hospodářství byly placeny od beltine do beltine, započínaly se projekty a stavby- odtud teorie, že keltský rok začínal na beltine.

Ukázka: Mabinogi, První větev Mabinogi, Pwyll Pendeuic Dyuet „Pwyll, vládce dyvedský“,

At that time there was a lord, Teyrnnon Twryf Liant, ruling over Gwent-Ys-Coed, and the best man in the world was he. At his house [he had] a mare: and throughout his realm there was neither horse nor mare in his realm as beautiful as she. And she would give birth every night at the Calends of May - yet no-one ever knew what became of her foals.

One night Teyrnnon was talking with his wife:

'Wife,' he said 'it is careless of us, letting our mare foal every year without our [ever] getting a single one of them.'

'What can we do about that?' she asked.

'Tonight is the Calends of May,' said he 'The vengeance of God be upon me if I do not find out what misfortune is taking these colts!'

He had the mare brought into the house, and he equipped himself with weapons and began his watch for the night.

As night was falling, the mare gave birth to a large, perfectly-formed foal: standing up on the spot. Teyrnnon got up to admire the sturdiness of the foal.

...As he was doing this, he could hear a mighty commotion - and, following this commotion there was an enormous claw [reaching] through the window, seizing the colt by its mane. Teyrnon drew a sword and severed the arm from the elbow down - so that the bulk of the arm, together with the colt, [fell off] inside next to him.

At that he heard a commotion and a scream (at the same time). He went out of the door in the direction of the commotion. He could not identify [the source of] the commotion as the night was so dark. But he kept up its trail and its pursuit.

He remembered that he had left the door open, [so] he returned. And by the door - lo and behold! - a small child in swaddling clothes, wrapped in a sheet of brocaded silk. He picked up the boy, and [noticed] he was strong for his age.

*He fastened the door, and made for the chamber where his wife was [sleeping].
'Lady,' he said 'are you asleep?'
'No I'm not, my Lord,' she said 'I was sleeping, and when you came in I woke up.'
'Here is a child for you,' he said 'if you want him. That which you have never had.'
'Lord,' she exclaimed 'what is the story behind this?'
'Well,' said Teyrnon 'it was like this..' And he related the entire account.
'Aye,' said she 'what kind of clothing is the child wearing?'
'Brocaded silk,' he replied.
'He is the son of gentle-folk..' said she.
'Lord,' she continued 'it would be a pleasure and a comfort to me: if it is what you want. I could get the other women on my side, and say that I had been pregnant.'*

'I'll go along with you on that, gladly' he replied.

And so it was done. They had the boy baptized, with the baptism that they used to practice in those days. The name he was given was Gwri Golden-Hair - for the hair that was on his head was as yellow as gold.

The child was brought up in the court until he was one year old. And before [the end of] his [first] year he was walking steadily, and was stronger than a three-year old boy of the greatest growth and size. And [after] he had been raised for another year, he was as sturdy as a six-year old boy. Before the end of the fourth year, he was striking deals with the stable lads to be allowed to lead [the horses] down to water.

'Lord,' said Teyrnon's wife to him [one day] 'where is that foal which you saved on the night we got the boy?'

'I put it in the care of the stable boys,' he replied 'and asked them to look after it.'

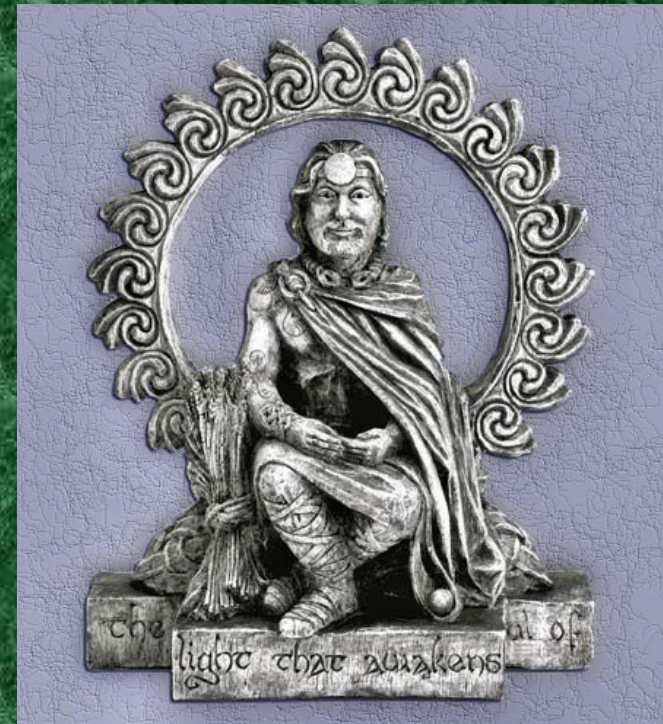
'Would it not be good, my Lord,' said she 'for you to have it broken in, and given to the boy? For the night we got the boy, the foal was born and saved.'

'I will not go against that,' replied Teyrnon 'and I will let you do the giving of it to him.'

'Lord,' said she 'God re-pay you. I will give it to him.'

Translated by Will Parker, 2003

Lughnasad: 1. srpen, oslavy žní (snad dnešní dožínky), uzavírání manželských svazků. Lughnasad se dochoval, zvláště v Británii až do 21. století pod různými jmény jako 'Garland Sunday', 'Bilberry Sunday', 'Mountain Sunday' (vítání slunce, kozí trh). Ve staré irštině slovo *Lughnasad* bylo kombinací *Lug* (bůh Lugh) a *násad* (shromáždění). Koňské závody (Macha). Zrání zrna a brambor.

Keltský bůh řemesel a válečnického umění, také ale světla, bouřky a oblohy.

